

Huoltajien läsnäolon vaikutus nuoreen kuulustelutilanteessa

Espoon pääpoliisiaseman Nuorisoriikostutkinta -ryhmän tutkijoiden ja sosiaaliohjaajien näkemys
Hanna Auvinen

05/2023

TIIVISTELMÄ

Hanna Auvinen: Huoltajien läsnäolon vaikutus nuoreen kuulustelutilanteessa

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Heli Jalander & Pia Käki

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkittiin Nuorisoriikostutkinta -ryhmän tutkijoiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä huoltajien läsnäolon vaikutuksista nuoreen kuulustelutilanteessa.

Aineisto tutkimukseen kerättiin kyselytutkimuksen avulla viideltä Espoon pääpoliisiaseman nuorisoriikostutkijalta ja teemahaastattelulla kahdelta sosiaaliohjaajalta. Tuloksista selviää, että huoltajien läsnäololla voi olla monenlaisia vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Joskus vaikutukset näyttäytyvät positiivisina, joskus negatiivisina ja joskus huoltajien läsnäololla ei näytä olevan havaittavissa juurikaan mitään vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Tutkimuksen tuloksien mukaan huoltajien läsnäololla nähdään kuitenkin enimmäkseen positiivisia vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Nuoren avoimet välit huoltajien kanssa edesauttaa kuulustelun kulkua ja nuoren rehellisyyttä kuulustelutilanteessa. Tutkimukseen vastanneet painottavat huoltajien läsnäolon tärkeyttä nuoren kuulustelussa. Uusien seikkojen esille tullessa käsiteltävään asiaan saattaa auttaa huoltajia ymmärtämään nuoren käytöstä ja kokemuksia paremmin. Huoltaja antaa parhaimmassa tapauksessa nuorelle hänen tarvitsemansa tuen ja turvan vaikeassa tilanteessa.

Opinnäytetyö on ajankohtainen, sillä nuorten tekemät rikokset ovat Länsi-Uudellamaalla lisääntyneet ja muuttuneet vuosien saatossa vakavampaan suuntaan. Valtakunnallisesti nuoret syyllistyvät enenemissä määrin jopa törkeisiin rikoksiin.

Sivumäärä: 32

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 05/2023

Avainsanat: kuulustelu, rikoksesta epäilty, nuori, huoltaja

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Nuorten rikollisuus Suomessa	6
2 NUOREN KUULUSTELU	8
2.1 Nuorten erityiskohtelu	8
2.2 Nuoriin kohdistettu asenne	9
3 POLIISIN TOIMINTAA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ	10
3.1 Lapsen oikeudet	10
3.2 Lastensuojelulaki	10
3.3 Esitutkinta ja esitutinnan toimittamisaika	10
3.3.1 Edunvalvojan määrääminen lapselle	11
3.3.2 Ilmoitus epäillyn oikeuksista	11
3.3.3 Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa	12
3.4 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä	12
3.5 Laki nuorisorangaistuksesta	13
3.6 Viranomaisyhteistyö	13
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	14
4.1 Tutkimusmenetelmä	14
4.2 Kyselytutkimus ja teemahaastattelu	15
4.3 Aiemmat tutkimukset	16
5 TUTKIMUS	19
5.1 Kyselyn kohderyhmä	19
5.2 Tutkimuksen toteutustapa	19
5.3 Tulosten analysointi	20
6 TUTKIMUSTULOKSET	21
6.1 Negatiiviset vaikutukset	21
6.2 Positiiviset vaikutukset	23
6.3 Sukupuolen ja rikosnimikkeen vaikutus	24
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	26
8 POHDINTA	27

8.1 Opinnäytetyö prosessina.....	27
8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	27
8.3 Jatkotutkimusaiheet	28
LÄHTEET	29
LIITE 1: Kyselylomake nuorisoriikostutkinta -ryhmän tutkijoille	31
LIITE 2: Teemahaastattelukysymykset sosiaalihojajaille	32

1 JOHDANTO

Tämä tutkimuksellinen opinnäytetyö perehtyy esitutkintavaiheessa poliisin suorittamaan nuoren kuulusteluun ja tutkii nuorisoriikostutkijoiden sekä sosiaaliohjaajien näkemyksiä aiheesta, kuinka huoltajien läsnäolo vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa. Opinnäytetyöhön kerättiin Espoon pääpoliisiaseman Nuorisoriikostutkinta -ryhmän tutkijoilta kokemuksia ja näkemyksiä aiheesta sähköpostitse kerätyn kyselytutkimuksen avulla sekä teemahaastatteluilla kahdelta sosiaaliohjaajalta.

Kuulustelulla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan esitutkintavaiheessa poliisin suorittamaa kuulustelua. Tämä tutkimus käsittelee nuoria, iältään 15–17-vuotiaita, jotka ovat esitutkintavaiheessa rikoksesta epäillyn asemassa. Aiheen ulkopuolelle jätettiin kokonaan asianomistajan sekä todistajan roolissa olevat nuoret, sillä Espoon pääpoliisiaseman nuorisoriikostutkijat tutkivat pääasiallisesti rikoksesta epäillyn asemassa olevat nuorisoriikokset. Huoltajalla opinnäytetyössä tarkoitetaan nuoren vanhempien lisäksi myös edunvalvojaa tai muuta laillista edustajaa, jolle varataan tilaisuus olla läsnä kuulustelussa.

Kiinnostus nuorten tekemiin rikoksiin sekä esitutkintavaiheen mahdollisiin haasteisiin ohjasi opinnäytetyöaiheen valintaan. Työharjoittelun aikana Espoon pääpoliisiasemalla pääsi näkemään kuinka paljon päivittäisessä työssä, niin kentällä kuin tutkinnassakin ollaan tekemisissä alle 18-vuotiaiden nuorten kanssa. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksellä halutaan selvittää, kuinka huoltajien läsnäolo kuulustelutilanteessa vaikuttaa nuoreen. Kuulustelu on hetki, jolloin nuoren tulevaisuuteen on mahdollisuus vaikuttaa ja päästä avoimesti keskustelemaan mahdollisista jatkotoimenpiteistä huoltajien läsnä ollessa.

Nuorten tekemät rikokset Länsi-Uudellamaalla ovat kasvussa. Alle 18-vuotiaiden tekemänä erityisesti ryöstö- ja väkivaltarikollisuus on lisääntynyt huolestuttavalla tavalla. Muutos on ollut valitettavasti nousujohteinen jo ennen koronapandemiaa, ja kehityksen suhteen on muodostunut jo valtakunnallinen muutos. Usein uhriin kohdistuu niin paljon uhkailua, ettei hän uskalla asiasta kotonaan huoltajilleen puhua. Tällöin mahdollisesti rikos ei tule viranomaisten tietoon ja sitä kautta tilastoihin. Tyypillisesti uhri ja tekijät tuntevat toisensa joko yhteisten ystävien tai sosiaalisen median kautta. Usein tapauksiin liittyy nöyryyttämistä julkisilla paikoilla ja teko kuvataan. Videoilta on todettavissa ikävä tosiasia, etteivät ulkopuoliset aikuiset useinkaan uskalla tai halua puuttua näihin väkivaltatilanteisiin. (Poliisi 2023.)

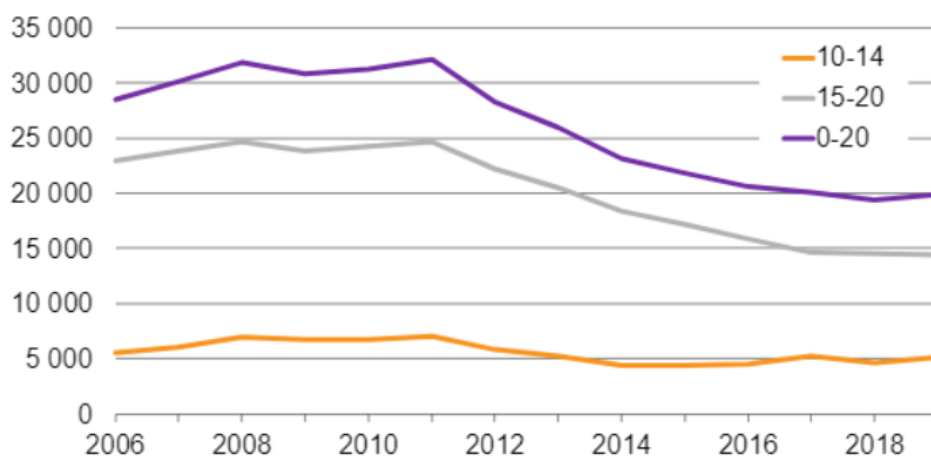
Vuonna 2022 Länsi-Uudellamaalla alle 18-vuotiaiden henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset lisääntyivät 46 prosenttia ja omaisuusrikokset lisääntyivät 61 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Koronapandemialla voi olla vaikutuksia tilastoihin, mutta ne eivät yksinään selitä kasvusuuntaista muutosta, sillä esimerkiksi väkivaltarikollisuus alaikäisten keskuudessa oli kasvussa jo ennen pandemiaa. (Poliisi 2023.)

Aihe on tämän vuoksi hyvin ajankohtainen ja tärkeä. Lasten ja nuorten rikoskierre tulisi saada pysäytettyä. Vaikuttamalla pieneen osaan nuoria voidaan saada suuressa joukossa positiivisia vaikutuksia. Valitettavaa on, että nuoret usein ehtivät uusimaan tekonsa esitutkintaprosessin aikana, eikä apua ole saatavilla tarpeeksi nopeasti. Lastensuojelun asiakkaaksi sekä päihde- ja mielenterveyspalveluihin on hankala päästä ja jopa akuuteissa tilanteissa palvelut voivat olla täynnä. Tämä tuo lisäksi haasteita poliisin työhön esitutkintavaiheessa ja palautetta väärästä teosta ei kyetä antamaan nuorelle tarpeeksi nopeasti. Esitutkintavaiheen kuulustelu on tilanne, jossa on mahdollisuus vaikuttaa nuoreen. Viranomaisten kautta nuorelle saattaakin löytyä uusi mielekäs polku järjestöjen ja yhdistysten tarjoamien harrastusten parissa. Tällöin rikokseton tulevaisuus voi parhaimmassa tapauksessa nuoren kohdalla toteutua. (Poliisi 2023.)

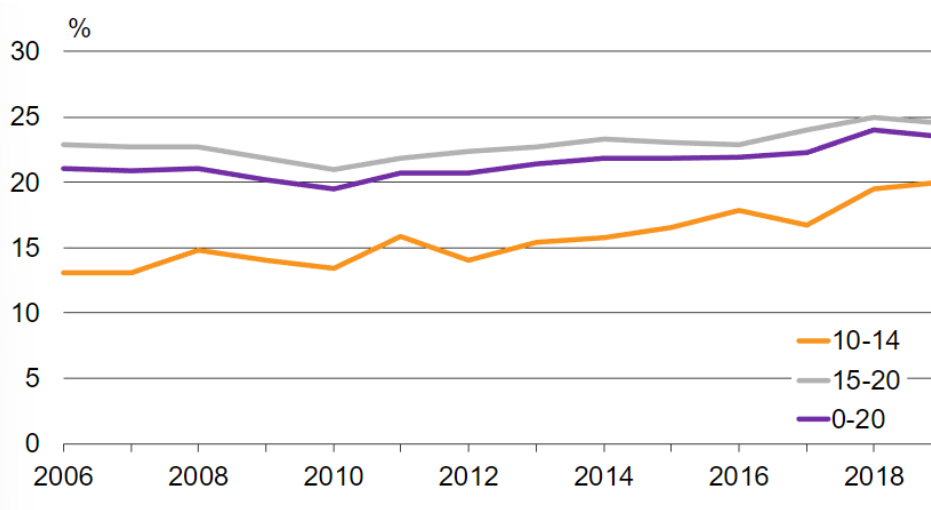
Länsi-Uudenmaan poliisi on yhteistyössä järjestöjen kanssa kasannut tietopaketin rikoksen tehneille nuorille sekä nuorten huoltajille. Nuorten tekemät rikokset ovat aiheuttaneet suurta huolta nuorten huoltajien keskuudessa sekä nostaneet esille kysymyksiä siitä, kuinka rikoksia voitaisiin ennaltaehkäistä tai niihin puuttua. Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen komisario Hannu Väänänen vastaa järjestöjen asiakaspalvelun kautta kerättyihin 27 kysymykseen videoilla, jotka kuvattiin ja jaettiin eri kanavissa. Videoita on nähtävissä suomeksi, englannin kielellä tekstitettyinä sekä arabiksi dubattuna. Videoissa käsitellään aiheita kaverisuhteista, yleisesti nuorista, vanhemmuudesta, varastamisesta sekä päihteistä. Infopakettien videoita julkaistiin muun muassa HyTe ry:n Youtube-kanavalla sekä Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen Instagram-tilillä. Videoiden lisäksi aiheesta julkaistiin artikkeleja sekä sosiaalisen median postauksia. (HyTe 2023.) Nämä ovat juuri niitä kanavia, joista nuorison nykypäivänä tavoittaa. Videot ovat helppo tapa sisäistää asioita ja nuori voi törmätä niihin jopa sattuman kautta.

1.1 Nuorten rikollisuus Suomessa

Vaikka Länsi-Uudellamaalla nuorten tekemä rikollisuus on kasvussa, koko maan laajuudessa mitauksessa nuorten tekemä rikollisuus on ollut laskussa 2010-luvun ajan, kuten kaavio 1 osoittaa. 15–20-vuotiaiden kohdalla epäiltyjen määrä on laskenut 2011 vuoden 24 700:sta vuoden 2019 14 500:aan. Tilastoinnista käy kuitenkin ilmi, että yhä pienempi joukko nuoria tekee yhä enemmän ja vakavampia rikoksia. Kaavio 2 hahmottaa kuinka rikollinen suuntaus keskittyy aikaisempaa pienempään joukkoon nuoria. (Tilastokeskus 2020.)

Kaavio 1. Selvitettyihin rikoksiin epäiltyjen määrä, ilman liikenne rikoksia. (Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto 2020.)

Kaavio 2. Kolme tai useamman kerran vuodessa syylliseksi epäiltyjen osuus prosentteina. (Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto 2020.)

Tilastoinnissa on otettu huomioon, että nuorten rikollisuus on vähentynyt myös nuorten väkilukuun suhteutettuna. 15–20-vuotiaiden ikäluokassa rikoksesta epäiltyjä oli vuonna 2011 kuusi prosenttia. Vuoteen 2019 mennessä lukema on laskenut neljään prosenttiin. (Tilastokeskus 2020.)

2 NUOREN KUULUSTELU

15–20-vuotias katsotaan nuoreksi rikoksentehtyjäksi Suomen lainsäädännössä. Ikä otetaan huomioon, kun arvioidaan nuoren rikoksesta epäillyn syyllisyyttä ja rikoksen seurausta. Rikosprosessin aikana arvioidaan samalla nuoren sosiaalista tilannetta. Prosessin tavoitteena on saattaa nuori pääsemään kohti rikoksetonta elämää. Esitutkintavaiheessa alle 18-vuotiasta edustaa hänen huoltajansa tai joissakin tapauksissa erikseen määrätty edunvalvoja. Usein erityisesti nuoren kuulusteluvaiheessa huoltajat ovat myös läsnä. (Poliisi 2022.)

Nuoren kuulustelussa järjestelyt, jossa otetaan huomioon nuoren ikä, hänen kaveripiirinsä merkitys sekä huoltajien rooli antavat hyvät edellytykset onnistuneeseen kuulusteluun. Kuulustelijan tulisi kiinnittää huomiota istumajärjestelyissä siihen, että saa suoran katsekontaktin kuulustelutilanteessa nuoreen. (Ellonen, Kartinen & Nykänen 1996, 131.) Murrosikäisen nuoren kuulustelussa on erityisiä seikkoja, jotka poliisin tulee ottaa huomioon. Murrosikäisen nuoren aikuismaisuudesta ei saa hämäääntyä. On erittäin tärkeää muistaa, kuinka riippuvainen murrosikäinen on kavereistaan. Poliisin on kyettävä pysymään aikuismaisen asiallisena, kaveeraaminen ei aina auta. Ei saa missään tilanteessa provosoitua murrosikäisen nuoren itsenäisyyskokeiluista. Psykologinen ikä ei tarkoita samaa kuin fysiologinen ikä. (Ellonen ym. 1996, 136.) Vaikka nuori olisi fyysisiltä ominaisuuksiltaan kypsä, voi hän olla vielä sosiaalisilta taidoiltaan ja tunne-elämältään hyvinkin lapsellinen (Laine & Viikko-Riihelä 2013, 108). Kuulustelutilanteessa kuulustelijan tulee pystyä arvioimaan kuulusteltavan nuoren tunteiden ja ajattelun kypsyyttä. Kuten aikuiset, myöskään nuoret eivät ole persoonallisuudeltaan samanlaisia. Kuulustelijan tulee kuulustelutilanteessa huomata nuorten temperamentit. (Ellonen ym. 1996, 136.) Nuoren asenteisiin ja moraaliseen päättelyyn vaikuttaa hyvin paljon hänen ikäryhmänsä sekä median ja muun ympäröivän kulttuurin muovaamat arvot (Laine ym. 2013, 111).

2.1 Nuorten erityiskohtelu

Nuoret rikoksesta epäillyt tulee ottaa esitutkintavaiheessa huomioon erityisen haavoittuvaisina. Sosiaaliset ja kognitiiviset taidot ovat vielä kehitysvaiheessa ja nuoret sortuvat herkemmin itsesyytökseen ja virheelliseen tunnustukseen. (Bull, Gee, van Golde & Tudor-Owen 2023, 58–61.) Alle 21-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen on todettu kuulusteluissa tunnustavan rikoksia aikuisia helpommin, vaikka eivät olisi todellisuudessa syyllistyneet mihinkään rikokseen (Hyyti, Kaunisto, Koskelainen & Nieminen 2021, 17, viitattu teoksessa Gudjonsson 2018). Virheellisen tunnustuksen seurauksia ei ymmärretä ja lisäksi kokemattomuuden vuoksi nuorilla on heikko juridinen kokonaisymmärrys rikosprosessia kohtaan (Bull ym. 2021, 61).

Viranomaisten auktoriteettiasema näyttäytyy selvemmin nuorten kuulustelutilanteissa kuin aikuisten. Johdattelun ja vihjailevien kysymysten avulla nuori saadaan helpommin vastaamaan kysymyk-

siin halutulla tavalla. Tämän vuoksi nuorta kuulusteltaessa kysymykset tulee olla tarkkaan etukäteen mietittynä. Nuori saattaa tarkoituksella miellyttää kuulustelijaa pyrkien näin saamaan kuulustelijan hyväksynnän. (Bull ym. 2023, 58–61.) Nuori saattaa haluta hankalasta kuulustelutilanteesta mahdollisimman nopeasti pois, mikä vaikuttaa nuoren mahdollisesti väärään lausumaan kuulustelutilanteessa (Hyyti ym. 2021, 103).

Nuorilla rikoksenteijöillä usein todetaan mielenterveyshäiriöitä. Heillä on todettu oppimis- ja keskittymisvaikeuksia, käytöshäiriöitä ja autismitkirjon häiriöitä. Poliisi kohtaa työssään myös paljon nuoria rikoksen tekijöitä, jotka ovat päihderiippuvaisia. Poliisilla tulee olla taito sopeuttaa nuorten monenlaisia erityistarpeita kuulustelutilanteissa joko itsenäisesti tai konsultoiden muiden viranomaisten palveluita. (Hyyti ym. 2021, 72.)

2.2 Nuoriin kohdistettu asenne

Nuoren kohtaamisessa tärkeintä on huomioida hänet omana persoonanaan. Usein aikuiset, jopa kasvattajan roolissa, ajautuvat ajattelemaan nuorista alentavasti ja vähättelevästi. Nuoreen kohdistunut epäkunnioitus heijastuu suoraan hänen käyttäytymiseensä. Nuoren on vaikea luottaa omaan arvostelukykyynsä ja kunnioittaa itseään, ellei hän ole kokenut sitä kasvatuksessa. Nuori ei osaa edellyttää itseltään itsenäistä arvostelukykyä ja autonomista järjenkäyttöä, jos häneltä ei koskaan ole vaadittu sitä. (Purjo 2009, 170.)

Nuoren on vaikea luottaa itseensä, kokea itsensä hyödylliseksi ja tarpeelliseksi muille, mikäli aikuiset nuoren ympärillä viestittävät asenteillaan nuoren olevan täysin hyödytön, kyvytön ja tarpeeton. Tämä johtaa siihen, että nuori kokee, ettei hänen teoillaan ole mitään positiivisia vaikutuksia toisten elämään. Päinvastoin nuori kokee omat teot jopa vahingollisiksi, jolloin nuorella ei ole halua tai itsetuottamusta tehdä mitään arvostettavaa. Nuori kokee herkästi, ettei hänellä ole enää mitään menettävää ja lakkaa välittämästä omasta elämästään. Inhimillisyydellä lämmöllä ja välittämällä ei voi estää nuorta tekemästä pahuutta, mutta sillä voi olla merkittävä vaikutus nuoren suhtautumiseen omaan elämäänsä ja nuoren tekemiin valintoihin. (Purjo 2009, 174–176.)

3 POLIISIN TOIMINTAA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

3.1 Lapsen oikeudet

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS) on hyväksytty Suomessa vuonna 1991. Sopimus velvoittaa sopimusvaltioita lapsen oikeuksien kannalta asettamaan valtion kunnioittamaan ja noudattamaan siinä taattuja lapsen oikeuksia. Suomi on säädellyt oman lainsäädännön vastaamaan tämän sopimuksen velvoitteita. (Poliisihallitus 2019.) Sopimuksen yleisperiaatteisiin kuuluu lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen, kehittymiseen sekä lapsen edun ensisijaisuus. Nämä kaikki on otettava huomioon kaikissa lasta koskevissa päätöksissä ja ratkaisuisissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä Suomen lain mukaan on aina lapsen etu asetettava ensisijalle kaikissa lasta koskevissa toimissa. Lapsen edun tulee mennä huoltajien ja muiden aikuisten etujen edelle päätösharkinnassa. Lapsen edun tulisi olla ohjaavana tekijä myös lapsien vanhempien ja muiden huoltajien toimintaan. (Iivonen 2016.)

Valtion tulee kunnioittaa ja taata lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti ilman minkäänlaista erottelua oikeudet kaikille käyttövallan alaisille lapsille. Kaikissa lapsia koskevissa viranomaisten toimissa ja päätöksissä lapsen edun ensisijaisuuden velvoite edellyttää aktiivisia toimenpiteitä. Lapsen edun periaatetta tulee soveltaa järjestelmällisesti kaikissa julkisen sekä yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa. Järjestelmällisyys astuu erityisesti voimaan, kun tehdään päätöksiä ja toimia, jotka vaikuttavat lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin. (Lastensuojelun keskusliitto 2023.)

3.2 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain 1:n luvun 1 §:ssä säädetään, kuinka lain keskeisenä periaatteena toimii lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen. Lailla pyritään turvaamaan lapsen kasvuympäristö tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelu tukee vanhempia ja muita lapsen hoidosta sekä kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvissä asioissa (Lastensuojelulaki 1:2).

Lastensuojelu pyrkii puuttumaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa lapsen ja perheen ongelmiin (Lastensuojelulaki 1:4). Lastensuojelulain 1:n luvun 2 §:n mukaan viranomaisten, mukaan lukien poliisin, on tuettava vanhempia kasvatustehtävässä ja tarjottava perheille heidän tarvitsemaansa apua ja osattava ohjata nuori ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

3.3 Esitutkinta ja esitutinnan toimittamisaika

Lapsella Esitutkintalaissa (ETL) tarkoitetaan alle 18-vuotiasta. Alle 18-vuotiaan ollessa esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä, tulee esitutkinnassa ottaa tiettyjä seikkoja huomioon. Hienotunteisuus-

periaatteen merkitys korostuu, kun epäilty on nuori henkilö. Nuoren henkilön kohdalla esiin nousee myös kyse vähimmän haitan periaatteesta. (Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2020, 97.) Esitutinnan edetessä rikosprosessissa tärkeintä on muistaa lapsen etu (Lehtinen & Rossi 2022, 30). Lasta tulee esitutkinnassa kohdella hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Esitutkinnassa on huolehdittava, ettei lapselle koidu tarpeetonta haittaa tutkintatoimenpiteistä lapselle tärkeissä ympäristöissä, kuten koulussa tai työpaikalla. Mahdollisuuksien mukaan tutkintatoimenpiteet on kohdistettava tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Tilanteen niin vaatiessa esitutkintaviranomaisen on keskusteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä. (ETL 4:7.)

Esitutkintalain 3:n luvun 11 §:ssä säädetään, että esitutkinta on aina toimitettava ilman aiheutonta viivytystä. Esitutkinta toimitetaan kiireellisesti, kun epäilty rikoksesta on alle 18-vuotias tai alle 15-vuotias rikollisesta teosta epäilty. Lisäksi jos alle 18-vuotiaaseen asianomistajaan kohdistuu seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistuu rikos, on esitutkinta toimitettava kiireellisesti.

3.3.1 Edunvalvojan määrääminen lapselle

Jos voidaan katsoa, että on perusteltua syytä olettaa, ettei huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja pysty puolueettomasti valvomaan asianosaisen etua asiassa tai edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta, tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle edunvalvoja esitutkintaa varten. Hakemuksen edunvalvojan määräämisestä tuomioistuimelle yleisimmin tekee tutkinnanjohtaja, mutta sen voi tehdä myös syyttäjä. Edunvalvojan määräys on voimassa aina kyseisen rikosasian käsittelyn loppuun asti. (ETL 4:8.)

3.3.2 Ilmoitus epäillyn oikeuksista

Esitutkintalain 4:n luvun 16 §:n mukaan henkilön ollessa epäilty rikoksesta hänelle on viipymättä, viimeistään ennen kuulustelua kerrottava hänen asemansa esitutkinnassa sekä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa, oikeus puolustajaan oikeudenkäynnissä, mahdollisesti oikeus maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan tiettyissä tapauksissa, oikeus saada tieto mistä rikoksesta häntä epäillään sekä mahdollisista muutoksista rikosnimikkeessä. Rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää kuulustelussa tulkkia, jotta voi suorittaa kuulustelun äidinkielellään, oikeus olennaisten asiakirjojen käännöksiin, oikeus olla vastamatta esitutkintaviranomaisen esittämiin kysymyksiin sekä muutenkin olla myötävaikuttamatta selvitetävään rikokseen.

Jos epäilty on alle 18-vuotias, on näiden ilmoitusten lisäksi henkilölle kerrottava mahdollisuuksien mukaan esitutkinnan seuraavista vaiheista sekä esitutkintaan osallistuvien viranomaisten rooleista. Alle 18-vuotiaalle epäillylle on lisäksi kerrottava, että asiasta tullaan ilmoittamaan hänen

huoltajilleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalle. Lisäksi edellä mainituille tullaan ilmoittamaan mahdollisuudesta olla läsnä kuulustelussa. Yksityisyyden suojaamiseksi tarvittaessa tiedon antamista kuva- ja äänitallenteista voidaan rajoittaa sekä käsittely voidaan tuomioistuimessa pitää yleisön läsnä olematta. Nämä kaikki ilmoitukset tulee antaa epäillylle hänen ymmärtämällään kielellä. Epäillyn oikeudet ja velvollisuudet tulee lisäksi antaa kirjallisessa muodossa luettavaksi, ellei asiaa käsitellä suppeassa esitutkinnassa. (ETL 4:16.)

3.3.3 Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa

Tutkijalla on oikeus kieltää laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa, jos laillista edustajaa epäillään itsekin tutkittavana olevasta rikoksesta tai hänen läsnäolonsa voi muuten vaikeuttaa kyseisen rikoksen selvittämistä. Jos edellä mainitun seikan vuoksi alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn laillinen edustaja ei voi olla läsnä kuulustelussa tai tätä ei ole tavoitettu, voi muu epäillylle läheinen aikuinen olla läsnä kuulustelussa. Muun läheisen aikuisen läsnäolon tulee kuitenkin olla epäillyn edun mukaista ja aikuisen läsnäolo ei saa vaikeuttaa rikoksen selvittämistä tai vaarantaa salassapitovelvollisuutta. (ETL 7:14.)

3.4 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä sovelletaan aina, kun rikoksesta epäilty henkilö on tekohetkellä ollut 15–20-vuotias. Lain tarkoituksena on kartoittaa nuoren sosiaalista tilannetta ja rikolliseen tekoon vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi arvioidaan riskiä syyllistyä rikokseen uudestaan ja löytää mahdollisuuksia nuoren jatkaa rikoksetonta elämää. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 1:1.) Lain 1 luku 3 § velvoittaa esitutkintaviranomaista 14 vuorokauden kuluessa esitutkinnan valmistumisesta ilmoittamaan syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle nuoren rikoksesta. Ilmoitus voidaan jättää tekemättä, jos esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi tai asia hoidetaan sakon muodossa.

Syyttäjän pyynnöstä Rikosseuraamuslaitoksen on laadittava 30 vuorokauden kuluessa käytettävissä olevilla tiedoilla, kuinka seuraamusvalinta ja seuraamuksen täytäntöönpano tulee vaikuttamaan nuoren rikoksesta epäillyn sosiaaliseen elämään ja kuinka tulevaisuudessa saataisiin estettyä nuori syyllistymästä rikoksiin. Rikosseuraamuslaitos tekee tarvittavat päätökset yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa. Yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa Rikosseuraamuslaitos kokoaa tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, nuoren päihteiden käytöstä, mielenterveydestä sekä mahdollista tarpeista päihdekuntoutukseen tai muiden palveluiden ja tukitoimien piiriin. Sosiaaliviranomaisten lisäksi Rikosseuraamuslaitos voi hankkia tarvittavia tietoja nuoresta ja hänen sosiaalisesta tilanteestaan muilta viranomaisilta, yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä seuraamusselvitystä varten. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 1:5.)

3.5 Laki nuorisorangaistuksesta

Alle 18-vuotiaan tekemästä rikoksesta voidaan nuori tuomita nuorisorangaistukseen (Laki nuorisorangaistuksesta 1:1). Laki nuorisorangaistuksesta 1:n luvun 2 §:n mukaan nuori on tuomion ajan valvonnassa. Nuorisorangaistus pitää sisällään valvontatapaamisia, valvonnan aikana suoritettavia sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia. Nuori saa tehtävien ja ohjelmien yhteydessä tarvitsemaansa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistukseen sisällytetään myös työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, ellei se ole nuorelle tarpeetonta tai erittäin vaikeasti järjestettävissä.

3.6 Viranomaisyhteistyö

Kuten aikaisemmista luvuista on käynyt ilmi, aina kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, on asiasta ilmoitettava sosiaaliviranomaiselle. Sosiaaliviranomaiselle on varattava mahdollisuus osallistua kuulusteluun, ellei katsota tämän olevan täysin tarpeetonta. Sosiaaliviranomaiselle on myös toimitettava ilman viivytyksiä kuulustelupöytäkirja esitutkintaviranomaisen toimesta. (ETL 4:16.)

Nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi tarvitaan viranomaisten keskinäistä yhteistyötä. On tärkeää oikea-aikaisesti havainnoida kokonaisvaltaisesti nuoren tilanne. Usein nuori tarvitsee monipuolista tukea ja palveluja, joita taataan parhaiten yhdistämällä yksittäiset palvelut toisiinsa nykyistä koordinoitummin. Nuori tarvitsee ammattimaista ohjausta läpi prosessin ja tarvittaessa ohjausta tarvitsemansa avun piiriin. (Rikoksantorjuntaneuvosto 2013.) Tätä varten on kehitetty Ankkuritoiminta, joka pyrkii edistämään nuorten hyvinvointia ja ennaltaehkäisemään rikoksia. Ankkuritoiminta on moniammatillista yhteistyötä, joka kohdistuu alle 18-vuotiaisiin nuoriin. Ankkuritoimintaa suoritetaan poliisin lisäksi sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimessa. Ankkuritoiminta pyrkii tarjoamaan nuorelle sekä nuoren perheelle yksilöllistä ja kokonaisvaltaista apua jo varhaisessa vaiheessa sekä ohjausta tarvittavien hoidon, palveluiden ja tuen piiriin. (Hyyti ym. 2021, 72.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tämä on tutkimuksellinen opinnäytetyö. Tutkimusmenetelmänä tähän opinnäytetyöhön käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Aineisto tutkimukseen kerättiin sähköpostitse kyselytutkimuksen avulla ja kasvotusten teemahaastatteluilla.

Laadullinen tutkimus perustuu tutkimustavaltaan tulkintaan. Tutkimuksen avulla pääsee selvittämään ihmisten arkipäiväistä sosiaalista todellisuutta ihmisten omien kokemusten kautta. (Vilka 2021, 17–18.) Laadullisessa tutkimuksessa varsin usein keskitytään melko pieneen määrään tapauksia ja pyritään mahdollisimman perusteellisesti analysoimaan niitä (Eskola & Suoranta 1998, 18). Tutkimuksella halutaan selvittää henkilöiden käsitykset, kokemukset sekä niiden merkitys tutkittavana olevaan asiaan (Vilka 2021, 17–18). Kvalitatiivisella tutkimuksella saatiin Espoon pääpoliisiaseman nuorisorikostutkijoiden sekä sosiaaliohjaajien tarkka näkemys aiheesta, kuinka huoltajien läsnäolo vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa. Tutkimuksen avulla päästiin selvittämään tutkijoiden ja sosiaalityöntekijöiden arkipäiväisiä käsityksiä, tuntemuksia ja kokemuksia kuulustelutilanteista.

Jari Metsämuuronen (2001, 14) listaa teoksessaan kohtia, milloin laadullinen tutkimus soveltuu hyvin tutkimusmenetelmäksi, jotka pohjautuvat Syrjälän (1995) julkaisemaan teokseen nimeltä Laadullisen tutkimuksen työpajoja. Laadullista tutkimusta voidaan hyödyntää, kun ollaan kiinnostuneita jonkin tietyn tapahtuman yksityiskohtaisista rakenteista ja siinä mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Lisäksi laadullista tutkimusta voidaan käyttää, kun tutkitaan asioita, joita ei voida kokeiden avulla tutkia. Esimerkiksi luonnollisia tilanteita, joissa ei voida kontrolloida kaikkia vaikuttavia tekijöitä tai halutaan selvittää syy-seuraussuhteita, voidaan ne laadullisella tutkimuksella tutkia. (Viitattu teoksessa Metsämuuronen 2001, 14.)

Jokainen tutkimus on ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Tutkimus rajataan ajallisesti ja aiheisällöllisesti. Tutkimus lähtee liikkeelle ideasta ja halusta selvittää aukko tietyissä tutkimuskentässä. Tutkijan rajatessa aiheisältöään tulee hänen perehtyä tutkimuksen aihealueeseen ja aikaisempaan kirjallisuuteen aiheesta. Tämän jälkeen tutkija määrittää tutkimukselle tavoitteen ja selvän suunnitelman tavoitteen toteuttamiseksi. Tutkimusmenetelmää valittaessa on tärkeä hallita tutkimusmenetelmät ja selvittää onko valitulla tutkimusmenetelmällä mahdollista tutkia kyseistä tutkimusongelmaa ja millaiset tutkimuskysymykset tulee olla. Tutkimuksen jälkeen analysoidaan tutkimustulokset sekä arvioidaan tutkimuksen validiteetti eli luotettavuus. Kvalitatiivinen tutkimus on teoriapohjainen, uutta teoriaa luova tutkimus, joka tuottaa tietoa. Tutkimuksen tavoitteena on saavuttaa hyötyä eli

tulosta, joka on jollain tapaa mitattavissa uutuusarvolla. Kvalitatiivinen tutkimus on tutkijavetoinen, jossa on yhteisön hyväksymät sovitut säännöt. Kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisia piirteitä ovat läpinäkyvyys sekä luotettavuus. (Salonen, 2013.)

Laadullista tutkimusta suoritettaessa tulee tutkimuslupa pyytää kohdeorganisaatiolta, jos tutkimukseen halutaan rekrytoida yrityksestä tai organisaatiosta ihmisiä. Tutkimuslupan lisäksi lupahakemukseen usein vaaditaan liitteitä, joissa käy ilmi tutkimussuunnitelma, tapa, jolla kerätään tietoa ja sen sisältämät haastattelukysymykset, suostumuslomake ja tietosuojailmoitus. Tutkimukseen aineistonkeruun saa aloittaa vasta kun tutkimuslupa on myönnetty. (Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja 2021.) Tähän tutkimukseen haettiin tutkimuslupa Espoon pääpoliisiasemalta, sillä tutkimus kohdistui osaksi organisaation ihmisiin. Tutkimuslupaan liitettiin osaksi tutkimussuunnitelma ja kyselytutkimuksen kysymykset.

Tietoon perustuva eettinen suostumus osallistua tutkimukseen tarvitaan, kun haastattelijalla on tutkimusvuorovaikutuksessa tutkittavaan. Tutkittavalle annetaan tarpeeksi tietoa tutkimuksen tekijästä tai tekijöistä, taustaorganisaatiosta, kuinka tutkittavan henkilötietoja käsitellään tutkimuksessa sekä mitä konkreettisesti tutkimukseen osallistumisen tarkoittaa. Tämän lisäksi tutkittavalle kerrotaan hänen oikeuksistaan. Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista ja siitä saa myös kieltäytyä. Tutkimukseen osallistuva saa oikeuden myöhemmin peruuttaa osallistumissuostumuksensa ilman kielteisiä seurauksia. Tutkimukseen osallistuvalla kerrotaan totuudenmukaisesti sekä ymmärrettävästi tutkimuksen tavoitteista ja tutkimukseen osallistumisen mahdollisista haitoista ja riskeistä. (Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja 2021.) Tutkimukseen osallistuville tutkijoille ja sosiaaliohjaajille kerrottiin yllä mainitut asiat ennen päätöstä osallistua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuminen pidettiin mahdollisimman avoimena ja rehellisenä. Tutkimukseen osallistuville vastattiin kaikkiin heitä askarruttaviin kysymyksiin ennen heidän lopullista päätöstään osallistua tutkimukseen.

4.2 Kyselytutkimus ja teemahaastattelu

Aineistonkeruun menetelmäksi laadulliseen tutkimukseen valittiin tutkijoiden kohdalla kyselytutkimus aikataulullisista syistä. Kyselytutkimus toteutettiin tutkijoiden omaan aikataulutukseen sopivaksi. Kysely suoritettiin sähköpostikyselynä ennalta sovittujen kohdehenkilöiden kanssa. Kohdehenkilöiden kanssa sovittiin, että vastaukset käsitellään anonymisti, eikä kenenkään henkilökohtaiset vastaukset tule erottumaan joukosta. Kyselytutkimuksen kysymykset ja vastaukset lähetettiin virkasähköpostin välityksellä.

Kyselytutkimuksessa eri motiivit ja ei-kielelliset vihjeet eivät nouse niin vahvasti esille kuin teemahaastattelussa. Teemahaastattelussa, jossa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, on haastateltavan helpompi välittää omien käsityksien, kokemusten ja aja-

tuksien lisäksi myös tunteita. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 34.) Kyselytutkimuksessa puolestaan vastaajien on helpompi anonymisti antaa kritiikkiä aiheesta ja puhua negatiivisista asioista, jos kokevat sen tarpeelliseksi. Teemahaastattelussa kasvotusten tuntemattomalle kertominen näistä aiheista saattaa joillekin tuntua luonnottomalta ja hankalalta, varsinkin jos sen joutuu tekemään omalla nimellä. Kyselytutkimukseen anonyminä vastaamalla kynnys tutkimukseen osallistumiseen pysyy matalana. Kyselytutkimuksessa kysytään vastaajilta kaikki samat valikoidut kysymykset, samalla tavalla ja samassa järjestyksessä (Vilka 2021, 68). Opinnäytetyön kyselytutkimus koostettiin kymmenestä ennalta laaditusta kysymyksestä, jotka esitettiin tutkijoilla täysin samalla tavalla ja samassa järjestyksessä.

Opinnäytetyössä päädyttiin tutkijoiden lisäksi haastattelemaan espoolaisten nuorten kanssa toimivia sosiaaliohjaajia. Sosiaaliohjaajien omasta toivomuksesta heidät haastateltiin kasvotusten sähköpostitse lähetettävän kyselyn sijaan. Teemahaastattelu oli myös aikataulullisesti helpompi toteuttaa, sillä sosiaaliohjaajia oli vain kaksi.

Teemahaastattelu voidaan mieltää myös keskusteluksi, jolle on ennalta määrätty tarkoitus. Haastattelu eroaa kuitenkin normaalista keskustelusta sillä, että haastattelun tavoitteena on informaation kerääminen. Haastattelussa haastattelija ei voi täysin antautua keskustelulle, sillä haastattelijan tulee pysyä ennalta määriteltujen teemojen ympärillä ja haastattelun kuuluu pyöriä haastateltavan ehdoilla tai ainakin haastateltavan johdolla. Tutkimukseen haastateltaessa, liittyy haastatteluun tiettyjä ominaispiirteitä. Haastattelu on aina etukäteen suunniteltu ja haastattelija tutustuu etukäteen tutkimuksen kohteeseen käytännössä ja teoriassa. Haastattelu käynnistyy haastattelijan toimesta, sekä koko haastattelun ajan haastattelija ohjaa haastattelua. Haastattelija tietää oman roolinsa heti alkuun ja saattaa joutua haastattelun aikana motivoimaan haastateltavaa sekä ylläpitämään haastateltavan motivaatiota. Haastattelun loputtua haastateltavan tulee pystyä luottamaan siihen, että hänen tietojansa käsitellään luottamuksellisesti. (Hirsijärvi ym. 2011, 42–43.)

Teemahaastattelussa sosiaaliohjaajien kanssa haastatteluun laadittiin kymmenen kysymystä etukäteen sekä luotiin selkeät teemat, joiden ympärillä keskustelu haluttiin pitää. Teemahaastattelun kuvaan kuuluu, ettei kysymyksiä tarvitse kysyä juuri ennalta laaditussa järjestyksessä. Teemahaastattelussa sosiaaliohjaajien kanssa kysymyksiin saatettiin useaan kertaan palata takaisin ja mennä luontevassa järjestyksessä eteenpäin. Keskustelu saatiin pidettyä näin soljuvana ja luontevana. Sosiaaliohjaajat eivät tarvinneet haastattelun aikana motivointia, vaan kysymyksiin oli selvästi paneuduttu etukäteen.

4.3 Aiemmat tutkimukset

Tutkimusaiheen aikaisempia tutkimuksia varsinkin Suomessa on tehty todella vähän. Tutkimuksessa käsitellään selvästi nuorempi lapsia tai esitutkinnassa todistajan tai asianomistajan roolissa olevia lapsia. Lisäksi kirjallisuus käsittelee aihetta selvästi nuorempien lasten näkökulmasta, eikä

15–17-vuotiaiden nuorten näkökulmasta löydy samalla tavalla kirjallisuutta tai tutkimuksia. Aikaisempia tutkimuksia ja kirjallisuutta ei voida verrannollisesti käyttää tässä opinnäytetyössä olevaan ikäluokkaan.

Opinnäytetyön aiheesta ei ole Poliisiammattikorkeakoulussa aikaisemmin opinnäytetyötä tehty. Poliisiammattikorkeakoulussa on tehty useita lapsen kuulustelua käsitteleviä opinnäytetöitä eri näkökulmista. Elisa Niinimaan (2018) kirjoittama opinnäytetyö käsittelee aihetta: Näkökohtia ja kokemuksia alle 10-vuotiaan lapsen kuulemisesta esitutkinnassa, Ville Honkasen kirjoittama opinnäytetyö: Lapsi esitutkinnassa: lapsitodistelun luotettavuus sekä Susanna Svahn (2022) kirjoittama opinnäytetyö: Lasten haastattelujen luotettavuuden arviointi. Kaikissa näissä töissä käsitellään aihetta selkeästi nuoremman kuin 15–17-vuotiaan lapsen näkökulmasta.

Vuonna 2008 Georgetownin yliopisto Washingtonissa teetti tutkimuksen, joka sivuaa opinnäytetyön tutkimusaihetta. Yliopiston teettämässä tutkimuksessa tutkittiin nuorten ja heidän huoltajiensa käsitystä ja tietämystä poliisin tekemistä kuulusteluista. Tutkimuksen yhteydessä nousi esille ilmiöitä, kuinka huoltajien läsnäolo vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa. Tutkimukseen osallistui 170 nuorta ja heidän huoltajaansa. Huoltajista yli 80 prosenttia oli naispuolisia. Nuorten osalta ikäryhmien välillä oli vaihtelua, mutta jakauma puolittui melko tasan sukupuolten välillä. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoidulla haastattelulla. Haastatteluissa käsiteltiin kuulusteluun osallistuvien laillisia oikeuksia ja poliisin käytäntöjen tuntemisesta. Huoltajan läsnäolo kuulustelutilanteessa perustuu olettamukseen, että se vähentää lapsen kertomuksessa epäluotettavuutta ja lisää nuoren lausunnon tarkkuutta. Huoltajan läsnäololla pyritään minimoimaan nuoren eristäytymistä, pelon tunnetta ja tarjotaan mahdollisuus aikuiselle neuvoa nuorta kuulustelutilanteessa ja näin ollen suojella lapsen parasta etua. (Chen, Cleary, Harvell & Woolard 2008.)

Aikuiset pyrkivät suojelemaan lastaan kuulustelun aikana. Lapset kokevat aikuisen läsnäolon kuulustelutilanteessa lisäturvana. Huoltajan läsnäolo kuulustelussa ei tarkoita aktiivista osallistumista tai suoranaista suojaa. Tutkimuksen mukaan alle 10 prosenttia lapsista 390 kuulustelussa kysyi neuvoa huoltajiltaan kuulustelutilanteessa. Viidesosa tutkimukseen osallistuneista koki huoltajien läsnäololla olevan negatiivisia vaikutuksia. Huoltajat välittivät lapseen muun muassa vihaa ja huolta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että suurella osalla huoltajista ei ollut tarvittavaa käytännön ymmärrystä poliisin käytännöistä ja nuorten oikeuksista kuulustelutilanteissa osatakseen suojella lastensa oikeudellisia etuja. Kuulustelutilanteissa nuoret puolestaan osoittivat kykyä kompromisseihin. Huoltajien kyvyttömyys kompensoida tilanteita saattoi vaikuttaa dramaattisesti negatiivisella tavalla kuulustelujen lopputulokseen ja viime kädessä tapausten lopputulokseen. (Chen ym. 2008.)

Lisäksi Yhdysvalloissa on usean yliopiston yhteistyössä teetetty tutkimusta (2017) huoltajien tiedoista ja asenteista koskien nuorten oikeuksia kuulusteluissa. Yhdysvalloissa osassa osavaltioita

poliisi vaatii nuorta konsultoimaan rikosasiaa huoltajan kanssa ennen kuulustelua tai kuulustelun aikana. Nämä käytännöt johtuvat testaamattomasta olettamuksesta, että huoltajalla on nuorta parempi ymmärrys poliisin suorittaman kuulustelun käytännöistä ja nuoren oikeuksista. Tutkimukseen osallistui 294 huoltajaa, jotka värvättiin kaupunkialueilta. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että alle puolet huoltajista vastasi oikein nuorten kuulustelukäytäntöjä koskeviin kysymyksiin. Huoltajat painottivat vahvasti nuorten oikeuksien tukemista ja kyseenalaistivat nuorten itsenäistä päätöksentekovaltaa, jopa nuorten kohdalla, jotka laillisesti luokitellaan jo aikuisiksi. Artikkelin nostaa esille suuntausta, jossa huoltajan läsnäolon tärkeyttä painotetaan ja pidetään erittäin tärkeänä nuoren kuulusteluissa. Huoltajan rooli on auttaa nuorta ymmärtämään oikeutensa ja toimia eräänlaisena edesauttavana puskurina poliisin toiminnalle. Huoltajan läsnäololla nähdään olevan rauhoittava vaikutus nuoreen kuulustelun edetessä. Rooli asettaa kuitenkin huoltajan ristiriitaiseen asemaan kuulustelussa. Huoltajan tulee samaan aikaan suojella nuorta oikeudellisilta seurauksilta ja opettaa nuorta ottamaan vastuun omista teoistaan. Tämäkin tutkimus nostaa esille, kuinka huoltajien riittämätön oikeudellinen tietämys ja huoltajien asenteet ja uskomukset nuoren kuulustelussa voi vaikuttaa todella negatiivisesti kuulustelun kulkuun. (Cleary & Warner 2017, 1–4.)

5 TUTKIMUS

5.1 Kyselyn kohderyhmä

Vastaajiksi opinnäytetyöhön valittiin Espoon pääpoliisiaseman Nuorisoriikostutkinta -ryhmän kaikki viisi tutkijaa. Tutkijoille esitettiin täysin samat kymmenen kysymystä samassa järjestyksessä. Vastaajien virkaikä oli kahdesta kuukaudesta viiteentoista vuoteen. Nuorisoriikostutkinnassa vastaajat ovat työskennelleet kahdesta kuukaudesta noin kahteen vuoteen. Otanta oli näin ollen onnistunut ja monipuolinen eri virkaikien ja nuorisoriikostutkinnan parissa vietettyjen vuosien vaihtelevuuden suhteen.

Opinnäytetyöhön lisäksi haastateltiin molemmat kaksi espoolaisten nuorten kanssa toimivaa sosiaaliohjaajaa, jotka tekevät tiivistä yhteistyötä Espoon pääpoliisiaseman Nuorisoriikostutkinta -ryhmän tutkijoiden kanssa. Sosiaaliohjaajille esitettiin pääpiirteittäin samat kysymykset kuin tutkijoille, mutta kysymysten ohella tahdottiin tarkemmin lisäksi perehtyä sosiaaliohjaajien rooliin ja tehtävään kuulustelussa sekä kuulustelun jälkeen. Sosiaaliohjaajat ovat työskennelleet lasten rikosasioiden ja nuorten oikeusedustuksen parissa vuodesta 2006 ja 2015. Sosiaaliohjaajat eivät puutu kuulustelun kulkuun lainkaan, mutta heille on varattava mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa. Sosiaaliohjaajien merkitys korostuu, kun nuorta kuullaan ilman hänen huoltajiensa läsnäoloa, joko nuoren tai huoltajien omasta tahdosta. Sosiaaliohjaajat toimivat kuulustelussa sosiaalipalvelujen edustajina ja heidän työtään ohjaa Esitutkintalaki ja Lastensuojelulaki. Sosiaaliohjaajat seuraavat kuulustelussa, että nuoren asia hoidetaan asian mukaisesti ja nuorta kohdellaan hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Sosiaaliohjaajat ovat suora linkki lastensuojelu- ja sosiaalityöhön. Sosiaaliohjaajat tuottavat tietoa ja huolta nuorten rikollisesta oireilusta. Sosiaaliohjaajien työ ulottuu kuulustelutilanteesta aina tarvittaessa käräjäoikeuteen asti. Käräjäoikeudessa sosiaaliohjaajat antavat suullisen lausunnon nuoren elämäntilanteesta, opiskeluista, harrastuksista, perheasioista, meneillä olevista palveluista ja rikollisesta oireilusta.

5.2 Tutkimuksen toteutustapa

Tutkimusta varten tutkimuslupaa haettiin Espoon pääpoliisiasemalta. Tutkimuslupaan liitettiin osaksi opinnäytetyössä olevaa teoriaosuutta. Tutkimuslupa opinnäytetyölle myönnettiin huhtikuussa 2023. Kiireellisen aikataulun vuoksi teemahaastattelut jouduttiin tutkijoiden osalta muuttamaan sähköpostin välityksellä käydyksi kyselytutkimukseksi. Nuorisoriikostutkinta -ryhmään kuuluvien tutkijoiden yhteystiedot saatiin tutkintaryhmän rikosylikonstaapelilta. Tämän jälkeen vastaajia lähestyttiin niin kasvotusten kuin sähköpostitse. Sosiaaliohjaajat tutkimukseen tavoitettiin sekä sähköpostin että puhelimen välityksellä. Teemahaastatteluaika sovittiin puhelimitse sosiaaliohjaajien aikatauluun sopivaksi.

Tutkimukseen osallistuvat vastaajat antoivat myönteisen vastauksen osallistua tutkimukseen heille annetun tutkimusta koskevan informaation perusteella. Vastaajille kerrottiin tutkimuksen toteuttamistavasta, kuka tutkimuksen toteuttaa, kyselytutkimuksen vapaaehtoisuudesta, tutkimuksen aikataulusta sekä kyselytutkimuksen kysymykset etukäteen. Tutkimuksen vastaajat saivat esittää tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen, ennen kuin antoivat lopullisen suostumuksen osallistua tutkimukseen. Osa tutkijoista halusi vielä erikseen varmistaa anonymiteettinsä osallistuakseen tutkimukseen. Sosiaaliohjaajien kanssa käytiin läpi ennen haastattelun alkua, antavatko he vastaukset anonymisti vai omalla nimellään. Molemmat sosiaaliohjaajat halusivat pitäytyä anonyminä.

5.3 Tulosten analysointi

Teemoittelu on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä. Tematisoinnin avulla aineistosta voi nostaa esille tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja poimia aineistosta sen sisältämät keskeiset aiheet. Tematisointi mahdollistaa vertailun aineiston tiettyjen teemojen esiintymisestä ja ilmeneemisestä aineistossa. Tekstimassasta tulee pyrkiä löytämään ensin tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet ja sen jälkeen erottamaan se muusta materiaalista. (Eskola ym. 1998, 174.) Opinnäytetyönaineisto teemoiteltiin huoltajien läsnäolon positiivisiin ja negatiivisiin vaikutuksiin nuoren kuulustelutilanteessa sekä kuinka nuoren sukupuoli ja rikosnimike vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa.

Tässä opinnäytetyössä tutkimuksen materiaali kerättiin tekstimuodossa. Vastausmateriaalia tutkimukseen saatiin yhteensä 15 sivua. Materiaali jaoteltiin laadittujen teemojen mukaisten alaotsikoiden alle. Jokaisen tutkijan ja sosiaaliohjaajan vastaukset käytiin yksitellen läpi. Näin kyettiin tarkasti tarkastelemaan jokaisen tutkimukseen osallistuvan vastaajan vastaukset yksityiskohtaisesti läpi, mutta samalla luomaan selkeät linjat ja yhteneväisyydet vastauksissa. Vastauksista poimittiin ensin tutkimuskysymykseen kohdistuneet vastaukset ja tämän jälkeen muu materiaali käytiin läpi ja jaoteltiin vastaajien vastauksista yhteneväisyydet ja eroavaisuudet.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Kaikista tutkijoiden sekä sosiaaliohjaajien vastauksista käy ilmi, että huoltajien läsnäololla voi olla monenlaisia vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Joskus vaikutukset näyttäytyvät positiivisina, joskus negatiivisina ja joskus huoltajien läsnäololla ei näytä olevan havaittavissa juurikaan mitään vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Neutraaliin huoltajien läsnäoloon kuulustelutilanteessa uskotaan olevan syynä huoltajien ja nuoren välinen avoin suhde. Kotona pystytään puhumaan myös vaikeista asioista avoimesti. Tällöin kuulustelutilanteessa ei tule huoltajalle asioita yllätyksenä. Nuori uskaltaa avoimesti huoltajien läsnä ollessa asioista keskustella ja huoltaja ei koe tarpeelliseksi puuttua kuulustelutilanteeseen. Päinvastoin, kun asia on jo kotona käyty perinpohjaisesti läpi, kuulustelutilanteessa nuori haluaa olla ehdottoman rehellinen ja kertoa tarkasti asiasta totuudenmukaisesti. Nuori on tällöin valmis kantamaan vastuun omien tekojensa seurauksista. Sosiaaliohjaajat kertovat lisäksi huoltajien joskus olevan arkoja keskustelemaan aiheesta etukäteen kotona. Asia nostetaan esille kuulustelun alkaessa ja kerrotaan rehellisesti, ettei asiasta ole kotona haluttu puhua. Syyksi kerrotaan, että asia on haluttu jättää kokonaan viranomaisten hoidettavaksi. Ääripäänä nostetaan huoltajat, jotka omatoimisesti alkavat selvittämään mahdollista rikosta jo ennen kuulustelua.

Vastauksien perusteella kuulusteluihin osallistuu usein nuoren lisäksi vain toinen huoltajista. Mitään selkeää kaavaa tämän suhteen ei osattu nostaa esille. Tutkijat arvelevat huoltajista äidin olevan useammin kuulusteluissa läsnä. Harvemmin molemmat huoltajat ovat läsnä ja suurimpana syynä tähän nostetaan aikataulut. Molemmille nuoren huoltajille kerrotaan kuulustelusta ja varataan mahdollisuus halutessaan olla läsnä. Usein aikataullisista syistä kuitenkin vain toinen pääsee osallistumaan, sillä kuulustelut järjestetään poliisilaitoksella virka-aikaan. Tutkijat nostavat esille, että on myös tapauksia, jossa nuorta on jouduttu kuulustelemaan useaan kertaan ja läsnä oleva huoltaja on kuulustelukerroilla vaihtunut. Muutaman tutkijan vastauksista nousi esille seikka, että useimmiten rikoksesta epäilty nuori tulee eroperheestä ja asuu pääasiallisesti äidin luona. Se onko sillä suoranaista vaikutusta vain toisen huoltajan osallistumiseen kuulustelutilanteeseen ei osattu ottaa kantaa. Sosiaaliohjaajat nostivat esille, mitä enemmän nuorelle on rikosasioita, sitä vähemmän huoltajat ovat läsnä kuulusteluissa. Näissä tilanteissa huoltajat ovat saattaneet ilmoittaa, etteivät tule enää paikalle vaan nuori saa itse hoitaa sotkunsa. Näissä tilanteissa sosiaaliohjaajat pyrkivät ensisijaisesti tulemaan paikalle, kun nuoren huoltajat eivät ole läsnä. Toki rikosnimike vaikuttaa myös paikalla olon tarpeellisuuteen.

6.1 Negatiiviset vaikutukset

Kaikki tutkimukseen osallistuneet kertovat, että huoltajien läsnäololla kuulustelutilanteessa saattaa joskus olla negatiivisia vaikutuksia nuoreen. Nuori ei välttämättä uskalla huoltajien kuullen kuulustelutilanteessa kertoa asiasta totuudenmukaisesti, sillä pelkää huoltajien reaktiota. Sosiaaliohjaajat

nostavatkin esille sen, että juuri huoltajien tunteilla, asenteille ja reaktioilla on suurin vaikutus nuoreen kuulustelutilanteessa. Huoltajien voimakkaat reaktiot saattavat lamaannuttaa nuoren ja nuori ei uskalla puhua niin avoimesti asiasta, sillä pelkää huoltajien reaktiota. Sosiaaliohjaajat kertovat tapauksia, joissa huoltaja on saattanut kokea suurta myötätuntoa uhrin puolesta, jopa itkeä heidän kohtalonsa vuoksi. Nuori alkaa näissä tilanteissa lohduttamaan huoltajaa, joka johtaa siihen, ettei nuori yhtä avoimesti uskalla asiasta puhua vaan alkaa harkitsemaan sanojaan tarkemmin. Tällöin nuoren kertoma kuulustelutilanteessa on katkonaista.

Tutkimukseen vastaajat kertovat yhtäläisesti, että nuori on saattanut joskus tilanteesta aikaisemmin kotona kertoa eri tavalla itselleen edullisemmalla tavalla. Tämä johtaa siihen, että kuulustelutilanteessa huoltaja alkaa korjailemaan nuoren kertomaa ja nuoren kertomus on tämän vuoksi hyvinkin epä johdonmukaista. Sosiaaliohjaajat painottavat, että liika viestintä nuoren ja huoltajan välillä sekä ylimääräinen vuorovaikutus sekoittaa kuulustelutilannetta. Puuttuminen voi olla tahallista, mutta joskus se näyttäytyy myös tahattomana. Huoltajalla on tarve kuulustelun aikana alkaa vertailemaan nuoren kertomaa siihen, mitä nuori on aikaisemmin kotona tapahtuneesta kertonut. Tällöin on hyvä muistuttaa nuoren itsekriminointisuojausta ja siitä, että kuulustelussa nuori vastaa kysymyksiin, eikä huoltaja.

Tutkijoiden vastauksista käy ilmi, että nuoren ikä ja oma asenne kuulustelussa käytävään asiaan vaikuttaa todella paljon nuoren käyttäytymiseen kuulustelutilanteessa. Mikäli nuori ei itse pidä tekoaan minään, on suhtautuminen asian käsittelyyn ylimielistä ja kysymyksiin ei edes vastata. Samoin huoltajien asenne käsiteltävää asiaa kohtaan sekä epäilevä asenne poliisia kohtaan heijastuu suoraan nuoren käyttäytymiseen. Huoltajan suhtautumisen ollessa vähättelevä, ei myöskään nuori koe tarpeelliseksi asian selvittämistä ja käytös heijastuu suoraan nuoren asenteeseen. Sosiaaliohjaajat kertovat, kuinka huoltajien huono asenne, virkavallan auktoriteettivastaisuus saattaa joskus näyttäytyä jopa käräjäoikeudessa asti.

Tutkijat painottavat, että nuorilla on usein kotioloissa eri rooli kuin omien ystäviensä keskuudessa. Tätä seilaamista roolista toiseen havaitaan myös kuulustelutilanteissa, mutta nuoret osaavat sen sujuvasti. Tämä näyttäytyy kuulustelutilanteissa enemmän huoltajien käytöksessä. Huoltajat saattavat järkyttyä kuulustelutilanteessa ilmi tulleista asioista ja haluat kiistää sen seikan, että heidän lapsensa olisi kykeneväinen tekemään tekoja, joita kuulustelussa käsitellään. Epäiltyä rikosta vähätellään, nuorta ei nähdä syyllisenä, vaikka rikoksesta olisi selkeä näyttö. Näissä tilanteissa huoltajan läsnäolo on kuitenkin tarpeellista, sillä huoltajat saavat kattavamman kuvan käsiteltävästä rikosasiasta olemalla kuulustelussa läsnä. Tieto käsiteltävästä asiasta ei jää ainoastaan tutkijan kertoman varaan.

Huoltaja saattaa provosoida nuorta ja jopa ärsyttää kuulustelutilanteessa. Huoltajan ja nuoren keskinäinen huono vuorovaikutussuhde voi vaikuttaa nuoren kuulustelutilanteeseen. Joskus näissä

tilanteissa nuori kuulustellaan ilman huoltajan läsnäoloa huoltajan ja nuoren molemmin puoleisella suostumuksella. Sosiaaliohjaajat korostavat erityisesti seksuaalirikosasioissa nuoren haluavan kuulustelun käytävän usein ilman huoltajien läsnäoloa. Nuori saattaa pelätä huoltajien reaktiota kertoessaan täyden totuuden tapahtumista. Tämän vuoksi huoltajien läsnä ollessa ei uskalleta tai haluta olla täysin rehellisiä ja kertoa asiasta samassa laajuudessa kuin ilman huoltajien läsnäoloa. Joillakin huoltajilla saattaa olla myös hankaluuksia olla puuttumatta kuulustelun kulkuun ja olla hiljaa. Huoltajien liiallisen kuulustelukulkuun puuttumisen vuoksi joudutaan erittäin selvästi tekemään pelisäännöt selväksi kuulustelun kulusta. Ajoittain huoltajille tulee korostaa, kuinka he käyttävät kuulustelussa rinnakkaista puhevaltaa ja saavat kommentoida asiaa vasta nuoren kuulustelun jälkeen, kun virallinen kuulusteluosuus on käyty läpi. Sosiaaliohjaajat kertovat, kuinka useammin huoltajan kuin nuoren käytökseen joudutaan kuulustelussa puuttumaan. Syyksi nostetaan huoltajien osamattomuus tai ei ymmärretä kuinka kuulustelutilanteessa tulisi toimia. Joskus huoltaja pyrkii auttamaan nuorta muistamaan asioita tai muuttamaan nuoren puheita, eikä sillä tarkoiteta asiassa mitään pahaa.

Useammasta tutkijan vastauksesta nousee esille seikka, jossa koetaan huoltajien neuvoneen tai etukäteen sopineen nuoren kanssa, kuinka kuulustelutilanteessa kysymyksiin tulee vastata. Tällä pyritään siihen, että nuori välttyisi mahdollisen syytteen saamisesta tutkittavana olevaan asiaan. Näissä tilanteissa korostuu huoltajien liiallinen halu vaikuttaa nuorten vastauksiin kuulustelutilanteissa. Näin ollen huoltajien läsnäolo koetaan ajoittain melko ristiriitaiseksi.

6.2 Positiiviset vaikutukset

Tutkimukseen vastaajat kertovat, että huoltajan läsnäololla nähdään kuitenkin merkittäviä positiivisia vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Vastaajat kokevat yksimielisesti huoltajien läsnäololla olevan useammin positiivisia vaikutuksia nuoren kertomaan kuin negatiivisia. Nuoren selvästi katuessa ja kokiessa halua hyvittää tekoaan kuulustelutilanteessa, on asian selvittäminen helpompaa ja huoltajien läsnäololla tuntuu olevan positiivisia vaikutuksia nuoreen. Nuori hakee kuulustelutilanteessa huoltajista tukea ja apua tilanteen selvittämiseksi, vaikka huoltajat eivät kuulustelussa puhuisikaan mitään. Pelkkä huoltajien läsnäolo kuulustelutilanteessa saattaa auttaa nuorta avautumaan käsiteltävästä asiasta ja puhumaan enemmän ja avoimemmin tapahtuneesta. Huoltajan läsnäolo tuo turvallisuudentunnetta ja auttaa nuorta selviytymään vaikeasta tilanteesta. Sosiaaliohjaajat painottavat, kuinka huoltajat usein jopa kannustavat nuorta kertomaan ja selvittämään asian rehellisesti. ”Siitä vastataan mitä on itse tehty”, kuulee huoltajien suusta sanottavan. Sosiaaliohjaajat nostavat asiassa kuitenkin suuren ristiriidan esille. Usein teot tapahtuvat suuressa ryhmässä ja nuori ei tahdo kaveriensa tekemisistä puhua. Trendi näkyy yhä voimakkaammin ja yhä nuoremmassa. Näissä tilanteissa huoltaja saattaa omalla puheenvuorollaan vasten nuoren tahtoa alkaa kertomaan muiden osallistuneiden nuorten nimiä, joka aiheuttaa suurta vihaa ja pelkoa nuorella.

Tutkijat kertovat vastauksissaan, kuinka huoltajat myös tuntevat nuoren poliisia paremmin. Huoltajat osaavat puuttua tarvittavalla hetkellä kuulusteluun, jos huomaavat ettei nuori täysin ymmärrä kaikkea. Useimmat vastaajat kehottavat ja kannustavat huoltajia osallistumaan kuulustelutilanteisiin, sillä uusien seikkojen esille tullessa käsiteltävään asiaan saattaa auttaa huoltajia ymmärtämään nuoren käytöstä ja kokemuksia paremmin. Tutkijat nostavat esille myös, että nuoren mahdollisesti muuttuvaa käytöstä huoltajien läsnä ollessa kuulustelussa on vaikea arvioida, sillä harvoin jos koskaan samaa nuorta kuullaan huoltajien läsnä ollessa sekä ilman huoltajia. Näin saataisiin tutkijoiden mielestä selvemmin huoltajien tuoman läsnäolon vaikutuksia esille.

6.3 Sukupuolen ja rikosnimikkeen vaikutus

Vain yksi tutkijoista nosti nuoren sukupuolella olevan merkitystä huoltajien läsnäolon vaikutuksiin kuulustelutilanteessa. Tutkijan kokemusten mukaan poikien kohdalla huoltajien läsnäololla on enemmän negatiivisia vaikutuksia kuin tyttöjen kohdalla. Pojat eivät tutkijan kokemusten mukaan puhu yhtä avoimesti asioista huoltajien läsnä ollessa. Jotkut huoltajat ovat saattaneet tarkoituksella jättäytyä kuulustelusta pois, sillä tietävät lapsensa puhuvan asiasta paremmin ilman huoltajan läsnäoloa. Osa huoltajista jättäytyy pois kuulustelusta nuoren kiellettyä heitä tulemasta paikalle. Tutkija kuitenkin korostaa, ettei nuori voi estää huoltajaa tulemasta paikalle, mutta kuulustelun kulun kannalta on tärkeää kuunnella nuoren toiveita ja mennä nuoren ehdoilla, jos se vain on mahdollista.

Kaikki vastaajat olivat yksimielisiä siitä, ettei rikosnimikkeellä ole nuoren kertomaan vaikutusta. Tutkijat olivat enimmäkseen hämmästyneitä siitä, kuinka vähän rikosnimikkeellä on merkitystä nuoren kertomaan ja enemmänkin vaikutusta kuulustelun kulkuun nähtiin olevan nuoren asenteella tutkittavaa asiaa kohtaan. Rikosnimikkeellä on enemmän tutkijoiden työhön, kuten kuulustelutaktiikkaan merkitystä. Tarvittaessa on myös huolehdittava, että nuorella on varmasti avustaja mukana kuulustelussa, joka tuo aina oman lisänsä kuulustelun kulkuun. Tutkijoiden vastausten perusteella nuorten ajatusmaailmassa rikosnimikkeet, kuten näpistys, pahoinpitely, vahingonteko ja ryöstö ovat kaikki samalla viivalla, vaikka kyseessä on hyvin eri mittaluokassa rangaistavia tekoja. Törkeämissä nimikkeissä on useimmin havaittavissa huoltajan puuttumista kuulusteluun, sillä halutaan vaikuttaa nuoren kertomaan ja ymmärretään, että rangaistuksena saattaa vakavimmassa tapauksessa olla vankeusrangaistus.

Tutkijoiden keskuudesta kukaan ei ole joutunut poistamaan huoltajaa kuulustelusta kesken kuulustelun. Sosiaaliohjaajista toinen nostaa esille tapauksen kymmenen vuoden takaa, jolloin huoltaja on kuulustelusta poistettu. Sosiaaliohjaaja kertoo, että tämäkin tapahtui nuoren omalla kannustuksella. Tutkijat nostavat esille tilanteita, joissa huoltaja on saattanut omatoimisesti poistua kuulustelutilanteesta, sillä on kokenut sen liian ahdistavaksi. Jokainen tutkija nostaa esille selkeiden pelisääntöjen kertomisella olevan suoranainen vaikutus siihen, ettei huoltajaa tarvitse kesken kuulustelun tilasta

poistaa. Kuulustelun kulku käydään heti alussa läpi oikeuksien ja velvollisuuksien yhteydessä. Huoltajalle varataan kuulustelun lopussa puheenvuoro, joka kirjataan kuulustelupöytäkirjaan. Tällöin myös huoltajalle selviää, milloin on hänen vuoronsa kommentoida asiaa. Tutkijat kertovat tapauksista, joissa huoltajaa on jouduttu huomauttamaan useaan kertaan kuulustelussa esimerkiksi liiallisesta kuulusteluun puuttumisesta tai nuoren vastauksiin vaikuttamisesta. Tämä vaikuttaa negatiivisesti kuulustelijan työrauhaan ja kuultavan kertoma keskeytyy jatkuvasti. Poliisin puuttumisen lisäksi tutkijat kertovat myös nuorten itse puuttuneen näihin tilanteisiin ja kieltäneet huoltajaa enää puuttumasta tai kommentoimasta asiaa. Kuulustelun pelisäännöt kertaamalla kuulustelua on pystyttävä jatkamaan ilman henkilöiden poistamista tilasta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyössä tutkittiin kuinka huoltajien läsnäolo vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa. Tutkimuksella saatiin selville, että huoltajien läsnäololla voi olla nuoreen monenlaisia vaikutuksia. Tutkimukseen vastanneiden tutkijoiden ja sosiaaliohjaajien näkökulma asiaan oli kuitenkin hyvinkin yhtenäinen. Huoltajien läsnäololla nähdään enimmäkseen positiivisia vaikutuksia nuoreen kuulustelutilanteessa. Tutkijat sekä sosiaaliohjaajat kannustavat huoltajia osallistumaan nuorten kuulustelutilanteisiin. Huoltajan läsnä ollessa kuulustelutilanteessa myös huoltaja saa kaiken tarvittavan tiedon tutkittavana olevaan asiaan ja informaatio ei jää täysin tutkijan kertoman varaan. Lisäksi huoltajan osallistuminen nuoren kuulusteluun voi auttaa huoltajaa ymmärtämään nuoren käytöstä ja kokemuksia paremmin.

Aivan kuten Georgetownin yliopiston teettämän tutkimuksen (2008) mukaan myös tämä tutkimus osoittaa, että nuoret kokevat huoltajien läsnäolon kuulustelutilanteissa lisäturvana. Huoltajan läsnäolo kuulustelussa ei välttämättä tarkoita aktiivista osallistumista, vaan pelkkä huoltajien läsnäolo saattaa auttaa nuorta avautumaan käsiteltävästä asiasta ja puhumaan enemmän ja avoimemmin tapahtuneesta. Lisäksi yhtäläisyyksiä tämän tutkimuksen tulosten ja Georgetownin yliopiston tutkimuksen kanssa on, että huoltajat pyrkivät suojelemaan lastaan kuulustelun aikana. Tämän opinnäytetyön tutkimus osoittaa, että huoltajilla on osittain tarve puuttua nuoren kuulusteluun ja kertomukseen, sillä halutaan vaikuttaa nuoren kertomaan, jotta nuori välttyisi mahdollisen syytteen saamisesta tutkittavana olevaan asiaan.

Tämän opinnäytetyön tutkimuksessa sekä Yhdysvalloissa teetetyissä tutkimuksissa vuosina 2008 ja 2017 nousee yhtäläisesti esille seikka, kuinka huoltajien osaamattomuus ja tietämättömyys näyttäytyvät negatiivisina asioina nuoren kuulustelutilanteessa ja vaikuttaa suoranaisesti kuulustelun kulkuun. Huoltajilla ei aina ole tarvittavaa ymmärrystä nuorten oikeuksista ja kuinka kuulustelutilanteessa tulee toimia. Huoltajista paistaa esille osaamattomuus ja tietämättömyys ja huoltajia joudutaan ohjeistamaan kuulustelutilanteissa. Lisäksi huoltaja voi välittää nuoreen negatiivisia tuntemuksia kuulustelun aikana. Tämän opinnäytetyön tutkimuksessa nostetaan esille, kuinka pahimmillaan nuoren keskittyminen kuulusteluun herpaantuu täysin, kun hän alkaa keskittymään huoltajan lohduttamiseen. Toisin kuin Georgetownin yliopiston teettämän tutkimuksen mukaan huoltaja saattaa välittää nuoreen jopa vihan tunteita kuulustelun aikana.

Opinnäytetyön tutkimuksen tulokset osoittavat, että huoltajan ja nuoren välinen avoin suhde mahdollistaa suurimmalla todennäköisyydellä rehellisen ja soljuvan kuulustelutilanteen, jossa huoltaja ei koe ylimääräistä tarvetta puuttua nuoren kuulusteluun ja kertomaan. Tällöin nuori uskaltaa puhua käsiteltävästä asiasta avoimesta huoltajan läsnä ollessa. Parhaimmassa tapauksessa kuulustelu ja rikosasian selvittäminen lähentää nuoren ja huoltajan välistä suhdetta. Nuori saa huoltajalta tarvitsemansa tuen asian selvittämiseen.

8 POHDINTA

8.1 Opinnäytetyö prosessina

Opinnäytetyön teko aloitettiin ajatuksella, että siitä koostetaan kirjallisuuskatsaus. Alkuun pyrittiin keräämään aineistoa kirjallisuuskatsausta varten, mutta lopulta päädyttiin muuttamaan kirjallisuuskatsaus kvalitatiiviseen tutkimukseen. Opinnäytetyön aihe pidettiin samana alusta alkaen, mutta työ päätettiin toteuttaa kyselytutkimusta ja teemahaastatteluja hyväksi käyttäen. Näin materiaalia saatiin kerättyä tutkijoiden ja sosiaaliohjaajien kokemusten kautta. Opinnäytetyöhön haettiin tutkimuslupaa Espoon pääpoliisiasemalta. Tutkimusluvan hakuprosessi osoittautui oletettua sujuvammaksi prosessiksi.

Aikataulullisista syistä kyselytutkimusta ja teemahaastatteluja ei ehditty testimuodossa teettämään muulle kohdeyleisölle ennen tutkimuksen vastaajille lähettämistä tai haastattelemista. Testikyselyillä ja haastatteluilla olisi saatu varmistettua, että kysymyksillä saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. Tutkijat ja sosiaaliohjaajat ymmärsivät kysymykset kuitenkin juuri tarkoitetulla tavalla ja tutkimuskysymykseen vastattiin erittäin kattavasti ja monesta eri näkökulmasta. Sosiaaliohjaajien kanssa kysymyksiä pystyttiin avaamaan ja selventämään haastattelujen yhteydessä.

Näin jälkeenpäin ajateltuna, kysymyksillä johdateltiin liiaksi ajattelemaan huoltajien läsnäololla olevan negatiivisia vaikutuksia nuoren kertomaan kuulustelutilanteessa. Kysymyksien muotoilu perustui varmasti aikaisempaan luuloon ja käsitykseen asiasta. Tutkimus oli tarkoitus pitää mahdollisimman neutraalina, eikä johdatella kysymyksillä vastaajia. Kokonaisuudessaan työ oli erittäin opettavainen ja kehittävä prosessi, jota tulevaisuudessa voi jalostaa ja jatkaa.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimukseen vastaajiksi valitut kaikki Nuorisoriikostutkinta -ryhmän viisi tutkijaa vastasivat kyselytutkimukseen. Lisäksi molemmat sosiaaliohjaajat osallistuivat haastatteluun. Vastausprosentti oli näin ollen 100, joka nostattaa tutkimuksen luotettavuutta. Tämänkaltaisessa opinnäytetyössä otanta on tarpeeksi laaja ja kattava tutkimuksen suorittamiseen. Tutkimuksen toteuttaminen teemahaastatteluina kokonaisuudessaan olisi lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Anonyymisti kyselytutkimuksella suoritetun tutkimuksen myötä tutkimuksen lukija ei pääse niin avoimesti arvioimaan vastaajien luotettavuutta ja pätevyyttä aiheeseen liittyen. Sähköpostitse kyselytutkimukseen vastaaminen helpotti kuitenkin tutkijoiden osalta tutkimukseen osallistumista. Tutkijat pystyivät mukauttamaan omaan työtilanteeseensa nähden sopivan hetken kyselyyn vastaamiselle. Anonyymina tutkimukseen vastaajat toivat erittäin avoimesti aiheesta ongelmakohtia esille. Tutkimuksen toteuttaminen kokonaisuutena teemahaastatteluina ja vastaajien henkilöllisyyden esille tuominen olisi laskenut liiaksi vastaajien määrää ja otanta olisi auttamatta jäänyt liian pieneksi.

Opinnäytetyö sekä tutkimus noudattaa hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvia toimintatapoja. Toimintatapoihin voidaan luokitella rehellisyys, yleinen huolellisuus, tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tulosten arvioinnissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, 6). Opinnäytetyössä on käytetty eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä ja viittaukset muista töistä sekä lähteistä on avoimesti ja muiden julkaisuja kunnioittaen merkattu vaadittavalla tavalla. Ennen tutkimuksen aloittamista hankittiin vaadittava tutkimuslupa Espoon pääpoliisiasemalta, mikä osaltaan osoittaa hyvää tieteellistä käytäntöä.

8.3 Jatkotutkimusaiheet

Espoon pääpoliisiaseman sisällä tutkimusta voitaisiin jatkaa haastattelemalla aiheeseen Vaativan tutkinnan -ryhmän tutkijat. Vaativan tutkinnan -ryhmä tutkii törkeät rikokset, joissa rikoksesta epäiltynä voi nuorisoriikostutkintaryhmän mukaisesti olla alle 18-vuotias. Näin saataisiin vielä laajempi kuva ja mahdollisia kehityskohteita Espoon pääpoliisiaseman sisäiseen toimintaan ja nuorten kuulustelutilanteisiin. Haastattelemalla myös Vaativan tutkinnan -ryhmän tutkijat otanta saataisiin tuplattia ja tutkimuksen luotettavuutta lisättyä.

Yhdysvalloissa on otettu käyttöön Courthouse dogs, eli eräänlaisia asianosaisia avustavia koiria. Oikeustalokoirat ovat ammattimaisesti koulutettuja koiria, jotka työskentelevät syyttäjänvirastoissa, tuomioistuimissa ja lastensuojelukeskuksissa. Koirien tehtävänä on tarjota 7–17-vuotiaille lapsille rauhoittavaa vaikutusta läpi stressaavan rikosentutkintaprosessin, aina oikeudenkäyntiin asti. Koirat auttavat rikoksen uhreja, todistajan roolissa olevia, sekä muita rikoksen tutkinnassa osallisena olevia. (Courthouse dogs foundation 2023.) Opinnäytetyön tutkimusta voisi laajentaa tulevaisuudessa ottamalla käyttöön myös Suomessa nuorten kuulustelutilanteisiin ammattimaisesti koulutettuja koiria. Varsinkin kuulustelutilanteissa, joissa nuorella ei ole huoltajia tukena, voisi koira antaa nuorelle henkistä tukea ja jaksamista rikosprosessin ajan. Tämän opinnäytetyön tutkimusta voisi laajentaa tutkimalla, voisiko kuulusteluissa, joissa huoltaja kieltäytyy tulemasta paikalle nuoren kuulusteluun käyttää huoltajan sijaan koira. Saataisiinko kuulusteluissa, joissa koira on läsnä yhtä positiivisia tuloksia kuin huoltajien läsnä ollessa.

LÄHTEET

- Bull, R. & Gee, D. & van Golde, C. & Tudor-Owen, J. 2023: Interviewing vulnerable suspects. New York ja Lontoo, Routledge.
- Chen, R. & Cleary, H. & Harvell, S. & Woolard, J. 2008: Examining Adolescents' and their Parents' Conceptual and Practical Knowledge of Police Interrogation: A Family Dyad Approach. Luettavissa: <https://njdc.info/wp-content/uploads/Examining-Adolescents-and-their-Parents.pdf>. Luettu: 12.03.2023.
- Cleary, H. & Warner, T. 2017: Parent's knowledge and attitudes about youths' interrogation rights. Luettavissa: <https://njdc.info/wp-content/uploads/Parents-Knowledge-and-Attributes-about.pdf>. Luettu: 17.5.2023.
- Courthouse dogs foundation. 2023: Training people for successful partnerships with courthouse facility dogs. Luettavissa: <https://courhousedogs.org/>. Luettu: 16.5.2023.
- Ellonen, E. & Kartinen, E. & Nykänen, V. 1996: Kuulustelutaktiikka. Helsinki, Oy Edita Ab.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.
- Fredman, M. & Kanerva, J. & Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy.
- Gammelgård, M. & Eronen, M. & Kaltiala-Heino, R. 2007: Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim: Alaikäisten oikeuspsykiatrian kysymyksiä. Luettavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo96810>. Luettu: 21.4.2023.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2011: Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Tallinna Raamattu- ja kirjallisuuskeskus.
- HyTe. 2023: Monikielinen infopaketti alaikäisten nuorten rikollisuudesta nuorille ja heidän vanhemmilleen. Luettavissa: <https://hyte.fi/monikielinen-infopaketti-alaikaisten-nuorten-rikollisuudesta-nuorille-ja-heidan-vanhemmilleen/>. Luettu: 8.4.2023.
- Hyyti, J. & Kaunisto, J. & Koskelainen, M. & Nieminen, A. 2021: Poliisityön psykologia. Vaasa, Grano Oy.
- Iivonen, E. 2016: Mikä on lapsen etu? Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Luettavissa: <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/mika-lapsen-etu/>. Luettu: 11.3.2023.
- Laine, V. & Vilkkö-Riihelä, A. 2013: Mielen maailma: Kehityspsykologia. 5.–6. painos. Helsinki, Sanoma Pro Oy.
- Lastensuojelun keskusliitto. Lapsen oikeudet. Luettavissa: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/> Luettu: 18.3.2023.
- Lehtinen, M. & Rossi, M. 2022: Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Helsinki, Grano Oy. Luettavissa: <https://poliisi.fi/documents/25235045/33939256/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan>

kosten-tutkintaan-web.pdf/01b971f6-8ebb-eb54-dd97-6c1663d616b3/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan-web.pdf?t=1642679496880. Luettu: 8.4.2023.

Metsämuuronen, J. 2001: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki, International Methelp.

Poliisihallitus. 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Ohje. POL-2019-34669. Luettavissa: [file:///C:/Users/auvis/Downloads/Ohje23.12.2019Lapsipoliisitoiminnassaesitutkin-nassa%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/auvis/Downloads/Ohje23.12.2019Lapsipoliisitoiminnassaesitutkin-nassa%20(3).pdf). Luettu: 25.3.2023.

Poliisi. 2022: Nuori rikosentekijä. Luettavissa: <https://poliisi.fi/nuori-rikoksen-tekija>. Luettu: 11.3.2023.

Poliisi. 2023: Poliisi haluaa kohdistaa viranomaistoimia 11–13-vuotiaisiin lapsiin rikoskierteiden katkaisemiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi. Luettavissa: <https://poliisi.fi/-/poliisi-haluaa-kohdistaa-viranomaistoimia-11-13-vuotiaisiin-lapsiin-rikoskierteiden-katkaisemiseksi-ja-ennaltaehkaisemiseksi>. Luettu: 8.4.2023.

Purjo, T. 2009: Nuoren kohtaamisen lähtökohtana on hänen ottamisensa persoonana. Teoksessa: Purjo, T. & Kuusela, J. 2009: Tappelusta jutteluun – nuoren kohtaamisen taito. Tampereen yliopistopaino: Juvenes Print.

Rikoksantorjuntaneuvosto. 2013: Ankkuri. Luettavissa: <https://rikoksantorjunta.fi/ankkuri>. Luettu: 25.3.2023.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2014: Haastattelu; Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vantaa, Hansaprint Oy.

Salonen, K. 2013: Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Luettavissa: <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. Luettu: 4.3.2023.

Tietoarkisto. 2021: Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimuslupa-suostumus-informointi-ja-tietosuojat/>. Luettu: 18.3.2023.

Tilastokeskus. 2020: Rikos- ja pakkokeinotilasto. Luettavissa: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/nuorten-rikollisuus-on-laskussa-mutta-pieni-joukko-nuorista-tekee-yha-enemman-ja-vakavampia-rikoksia/>. Luettu: 9.5.2023.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Luettavissa: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu: 22.4.2023.

Vilka, H. 2021: Näin onnistut opinnäytetyössä, Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä, PS-kustannus.

LIITE 1: KYSELYLOMAKE NUORISORIKOSTUTKINTA -RYHMÄN TUTKIJOILLE

1. Virkaikäsi?
2. Kuinka kauan olet työskennellyt nuorisoriikostutkinnassa?
3. Kuinka huoltajien läsnäolo vaikuttaa nuoreen kuulustelutilanteessa?
4. Onko kuulusteluissa useimmin mukana nuoren äiti, isä vai molemmat?
5. Mitä haasteita olet kohdannut huoltajien läsnäololla kuulustelutilanteessa?
6. Oletko joutunut poistamaan huoltajan kuulustelutilanteesta? Miksi?
7. Onko nuoren sukupuolella eroavaisuuksia huoltajien läsnäolon vaikutuksiin kuulustelutilanteessa? Jos on, minkälaisia?
8. Tuleeko nuorisoriikostutkintaan ainoastaan 15–17-vuotiaiden tekemät rikokset?
9. Onko rikosnimikkeellä vaikutusta?
10. Onko jotain mikä ei ole kysymysten yhteydessä tullut esille ja haluat huoltajien läsnäolosta kuulustelutilanteessa vielä mainita?

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSET SOSIAALIOHJAAJILLE

1. Titteli?
2. Kauan olet työskennellyt espooalaisten nuorten kohdalla sosiaaliohjaajana?
3. Kuinka huoltajien läsnäolo kuulustelutilanteessa vaikuttaa nuoreen?
4. Onko kuulusteluissa useimmin mukana nuoren äiti, isä vai molemmat?
5. Mitä haasteita olet kohdannut huoltajien läsnäololla kuulustelutilanteessa?
6. Oletko ollut kuulustelussa, jossa huoltaja on jouduttu poistamaan kuulustelusta? Jos olet, mikä siihen on ollut syynä?
7. Onko lapsen sukupuolella eroavaisuuksia huoltajien läsnäolon vaikutuksiin kuulustelutilanteessa? Jos on, minkälaisia?
8. Onko rikosnimikkeellä vaikutusta?
9. Onko jotain mikä ei ole kysymysten yhteydessä tullut esille ja haluat huoltajien läsnäolon vaikutuksista nuoreen mainita?
10. Mikä on teidän tärkein tehtävä/rooli kuulustelutilanteessa ja sen jälkeen?